
ANDMEKAITSE SOTSIAALHOOLEKANDES

Leili Mutso 2024

Andmekaitse on äärmiselt oluline valdkond, kuna tegeleme igapäevaselt tundlike isikuandmetega (nt kliendi kodune aadress, telefoni nr., sotsiaalabi või sotsiaalteenuse saamine, perekonna üksikasju kirjeldavad andmed).

Eesmärk on tagada klientide privaatsus ja turvalisus, järgides samal ajal õigusakte.

LOENGU EESMÄRK

Ülevaade andmekaitse põhimõtetest, seadusandlusest, praktilistest nõuannetest.

Millest juttu tuleb?

- * Mis on isikuandmed.
- * Isikuandmete töötlemine.
- * Isikuandmete töötlemise õiguslikud alused.
- * Isikuandmete kaitse põhiprintsiibid.
- * Miks on vaja isikuandmeid kaitsta.
- * Võimalikud ohud ja tüüpilised vead.

Isikuandmete kaitse seadus

<https://www.riigiteataja.ee/akt/104012019011?leiaKehtiv>

Andmete elutsükkel

Andmete loomine – uus või muudetud

Andmete säilitamine – andmekandjal

Andmete kasutamine – kättesaadavaks tegemine asjaomastele

Andmete arhiveerimine – aktiivsest kasutamisest eemaldamine

Andmete hävitamine – jäädavalt taastamatuks muutmine

Eraelu

Põhiseaduse § 26 - **Igaühel on õigus perekonna- ja eraelu puutumatusetele.**

Riigiasutused, kohalikud omavalitsused ja nende ametiisikud ei tohi kellegi perekonna- ega eraellu sekkuda muidu, kui **seaduses sätestatud juhtudel ja korras** tervise, kõlbluse, avaliku korra või teiste inimeste õiguste ja vabaduste kaitseks, kuriteo tõkestamiseks või kurjategija tabamiseks.

Eraelu

Eraelu piirid ja sisu otsustab **igaüks ise**.

Väljast saab hinnata ainult **sekkumise õigustatust** ja **sekkumise määra õigustatust**.

Eestis kuni 18. aastani on lapse eraelu seotud tema vanematega, eraelu osas tal õigusi ei ole (v.a. mõnedel juhtudel) .

Igaüks võib ise otsustada, kui palju oma eraelust avaldada teistele.

Isikuandmete kaitsega kaitstakse eraelu.

Isikuandmete töötlemine on eraelu riive.

Mis on isikuandmed

Isikuandmed on **igasugune teave tuvastatud või tuvastatava füüsilise isiku (andmesubjekti) kohta**. Eelkõige on füüsiline isik tuvastatav identifitseerimistunnuse (**nimi, isikukood, elukoht, asukoht, e-posti aadress, telefoninumber, võrguidentifikaator**) või ühe või mitme füüsilise, füsioloogilise, geneetilise, vaimse, majandusliku, kultuurilise või sotsiaalse tunnuse põhjal.

Isikuandmed

Statistilisi andmeid ei loeta isikuandmeteks juhul, kui puudub

võimalus üheselt tuvastada isikut, keda need andmed puudutavad, st anonüümsed andmed.

Tuleb arvestada, et isikuandmed on **ainult füüsilisel isikul** – juriidilisel isikul puudub eraelu ja seega puuduvad ka isikuandmed.

Isikuandmed

Isikuandmed jagunevad „**tavalisteks**“ ja „**eriliigilisteks**“
(varasemalt nimetatud „delikaatseteks“).

Isikuandmete kaitse reeglid ei kehti, kui:

tegu on **juriidilise isiku või asutuse andmetega;**

teave **ei võimalda inimest** ilma mõistliku pingutuseta **tuvastada;**

isikuandmeid **ei töödelda automatiseeritult ning neist ei tehta andmekogu;**

isikuandmeid kasutatakse **isiklikul otstarbel või kodumajapidamise tarbeks;**

riik kasutab isikuandmeid oma julgeoleku tagamiseks.

Tavalised isikuandmed

Tavalised isikuandmed on teave inimese, ehk füüsilise isiku (andmesubjekt) kohta, millega saab teda otseselt või kaudselt tuvastada.

Tavaliste isikuandmete alla kuuluvad näiteks: **nimi, isikukood, sünniaeg, aadress, telefoni number, foto, samuti füüsilised, füsioloogilised, geneetilised, vaimsed, majanduslikud kultuurilised ja mis tahes muud tuvastamist võimaldavad tunnused ja nende kombinatsioonid.**

Tundlikud isikuandmed

Üldmääruses eraldi tundlikke isikuandmeid loetletud ei ole, kuid ometi on osa isikuandmeid, mille avaldamine riivab isiku eraelu puutumatus, võib kaasneda oht identiteedivargusele, võib kaasneda pahatahtlik rünne isiku vastu või oht varalisele või maine kahjule.

Tundlikud isikuandmed

Nendeks andmeteks võivad olla:

- andmed sotsiaalabi saamiseks;
- andmed kriminaal- ja väärteomenetlusega seoses;
- makseteenustega seotud andmed pankades, krediitkaardi andmed, mitteavalik teave inimese varandusliku seisuga kohtades, reaalajas asukoha teave jne.

Paljudel juhtudel osutub tundlikuks inimese kohta käiv info, mis on avaliku teabe seaduse alusel käsitletav kui juurdepääsupiiranguline teave.

Eriliigilised isikuandmed

Eriliigilised isikuandmed on isiku usulisi, poliitilisi ja maailmavaatelisi veendumusi, etnilist ja rassilist kuuluvust, terviseseisundit, puuet, pärilikkust, ametiühingu liikmelisust ja seksuaalelu kirjeldavad andmed, ka biomeetrilised andmed (laiemalt on tuntud – sõrmejälje andmed või näotuvastus).

Eriliigilised isikuandmed

Eriliigiliste isikuandmete töötlemine peab olema nõusoleku põhine või seadusest otseselt tuleneva kohustuse täitmine.

(nt töösuhtes ei pääse terviseandete töötlemisest – seadus annab

meile ette, et peame neid andmeid töötlema, nt osalise või puuduva töövõimega töötajale puhkuse andmine, haigusleht).

Eriliigilised isikuandmed

Haridusasutuse kontekstis on eriliiki isikuandmeteks, mida töödeldakse, **õpilase terviseseisundit kirjeldavad andmed, sotsiaalpedagoogi/psühholoogi esitatud teave, sotsiaalteenuste taotlemist kirjeldavad andmed, andmed, mis ilmnevad seoses haridusliku erivajadustega, fotod jms.**

Isikuandmete töötlemine

Töötlemine on **igasugune isikuandmetega tehtav toiming**: kogumine, kasutamine, hoidmine, salvestamine, avalikustamine, juurdepääsu võimaldamine, muutmine, hävitamine, kustutamine, edastamine, ka isikuandmete vaatamine infosüsteemis (nt rahvastikuregister, EHIS, Arno, Eliis) on nende töötlemine. Ei ole vahet, mis eesmärgil või vormis seda tehakse.

Isikuandmete töötlemine

Tööks ettenähtud isikuandmeid ei tohi kasutada muudel eesmärkidel (nt uudishimust, sõbra, kolleegi, koostööpartneri palvel, kolmandatele isikutele isiku isikliku e-posti aadressi või telefoni numbri andmine ei ole lubatud).

* Isikuandmeid võib töödelda õigusliku aluse olemasolul (6 võimalikku alust).

* Isikuandmete töötlemisel kehtib 6 isikuandmete kaitse põhimõtet.

Töötlemise õiguslikud alused

Seadusest tuleneva kohustuse täitmine (nt töösuhted, raamatupidamine, avaliku sektori erinevate ülesannete täitmine, koduteenuse või tugiisikuteenuse osutamine, jne).

Lepingu täitmine /lepingu ettevalmistamine (teenuse pakkumiseks on õigus teada, kellega sa lepingus oled /kellega sa lepingu sõlmid).

Andmesubjekti nõusolek.

Töötlemise õiguslikud alused

Avalikes huvides oleva ülesande täitmine.

Õigustatud huvi (nt pettuse ennetamiseks, videokaamerad turvalisuse tagamiseks, vara kaitseks).

Eluliste huvide kaitsmine (õiguslik alus tuleb kõne alla ainult siis, kui tegemist on elu ja surma küsimusega - ohuolukorrad).

Isikuandmete kaitse põhiprintsiibid

Seaduslikkus (igasuguseks isikuandmete töötlemiseks peab olema seaduslik alus).

Eesmärgipärasus (peaksime oskama vastata küsimusele MIKS? – miks või mis eesmärgil me neid andmeid töötleme, eesmärk, milleks on andmeid vaja, igaks juhuks andmete kogumine ei ole lubatud, st andmeid ei tohi olla rohkem kui vaja on, nt avalduse blankett – peame küsima vaid neid andmeid, mida meil on vaja, mitte rohkem).

Isikuandmete kaitse põhiprintsiibid

Minimaalsus (see tuleneb eesmärgist, ära kogu andmeid rohkem, kui eesmärgi saavutamiseks on vaja, kui eesmärki ei oska nimetada, siis ei peaks ka andmeid olema).

Õigus ehk andmekvaliteet - tuleneb samuti eesmärgist, andmed peavad olema eesmärgi saavutamiseks õiged, asja – ja ajakohased.

Säilitamistähtaeg – eesmärgist tulenev säilitustähtaeg. Tähtajatu andmetöötlus on üldmääruse vaates probleem (nt kui me hoiame andmeid, mida meil enam vaja ei ole ja millega me midagi ei tee ning kui keegi „pane need pihta“ , vastutab ju asutus selle eest).

Isikuandmete kaitse põhiprintsiibid

Vastutus ja läbipaistvus – andmetöötaja peab olema andmesubjekti jaoks läbipaistev (andma andmesubjektile teavet, miks tema andmeid vaja on, mis andmetega tehakse, kaua neid hoitakse, võimaldama tutvuda ja küsimusi esitada) ja vastutab põhimõtete järgimise eest.

Turvalisus – hoia ja töötle andmeid turvaliselt (infoturve).

Miks andmeid on vaja kaitsta?

Et juba kogutud andmed ei hävineks.

Et meile teada olevad isikuandmed ei satuks kolmandate isikute kätte, kes võivad isikule kahju tekitada või neid andmeid valel eesmärgil kasutada.

Isikute õigus eraelu puutumatussele.

Kus andmed asuvad?

- * Paber kandjal.
- * Arvutistes.
- * Infosüsteemides.
- * Informatsiooni edastamisel (e-kirjadega saadetakse andmed).
- * Avalikes dokumendiregistrites.

Võimalikud ohud

Sihilikud ründed – inimese tahtel ja tehnoloogiat ära kasutades läbi viidud vaenulik tegevus (viirused, räpmspost, süsteemi töö takistamine, kaitsemeetmetest läbi murdmine, sotsiaalsel manipulatsioonil põhinevad ründed).

Inimese poolt tekitatud vead - hooletusest, kergemeelsusest, lohakusest või inimfaktori muust eripärast tingitud turvaintsidendid.

Stiihilised (juhtimatud) ohud – looduskatastroof, elektrikatkestus, uputus, tulekahju, võtmeisikuga seotud juhtum (haigestumine, surm)jne.

Tüüpilised inimeste poolt tekitatud vead

- Teabekandja kaotamine või maha unustamine.
- Paberdokument jääb printerisse vedelema.
- E-kirja saatmine valele adressaadile (kontrolli alati e-posti aadressi).
- E- kirjaga vasta ainult sellele kirjale, mis on viimane (eelnev kirjavahetus kustutada, sest juhul kui saadad kirja valele adressaadile, siis vale adressaat näeb kogu vahepealset kirjavahetust).

Tüüpilised inimeste poolt tekitatud vead

- Ebapiisava teabetasemega IKT (info- ja kommunikatsiooni tehnoloogia) süsteemi kasutamine tundliku teabe töötlemisel.
- Pahavaraga nakatanud andmekandjad (USB mälupealk).
- Tundmatu URL (internetilingi) või e-kirja hooletu avamine (veendu lingi aadressis).
- Tundmatu faili hooletu avamine.

Kui juhtus eksitus või intsident

- * Julge tunnistada eksimust ja räägi, mis on juhtunud (kui töötaja teeb vea, kannatab ju ikkagi asutus).
- * Teavita andmekaitse spetsialisti.
- * Kui on kahtlus, tuleb kiiresti sellest rääkida.
- * Intsidendi ilmnemisel tuleb alati hinnata, kui suur võib olla risk, kas mõjutatud on ka isiksustatud andmed - kiirel avastamisel on mõju väiksem.

Kui juhtus eksitus või intsident

- Intsidendi avastamisel kiire intsidendi peatamine (nt juhe seinast välja, teavitamine, hoiatada asjasse puutuvaid isikuid jne).
- Isikuandmetega seotud rikkumine (andmete ebaseaduslik ja juhuslik hävimine, kättesaamatuks muutumine, lubamatu juurdepääs või avalikuks saamine) tuleb dokumenteerida ja kui juhtum põhjustas või võib tõenäoliselt põhjustada inimestele kahju, tuleb sellest 72 tunni jooksul Andmekaitse Inspektsioonile teatada.

Andmekaitse inspeksiooni videod

<https://www.youtube.com/watch?v=VxI5rdnta84&list=PLkGThf5hS1zxS4p1dXPJlqu7j4ofZzhX7&index=1>

<https://www.youtube.com/watch?v=NtXo0-d6sB0&list=PLkGThf5hS1zxS4p1dXPJlqu7j4ofZzhX7&index=2>

<https://www.youtube.com/watch?v=VwdnfnGrfnc&list=PLkGThf5hS1zxS4p1dXPJlqu7j4ofZzhX7&index=3>

Andmekaitse rikkumised

https://docs.google.com/document/d/1UcOJsXe63vNXWhp6zv_IQRDdsE2JouS2t370RdCxQCI/edit?usp=sharing

<https://docs.google.com/document/d/1uM0eUttlGOr5GABtt1RsmlHZTfDflcYk/edit?usp=sharing&oid=105930359243549618573&rtpof=true&sd=true>

https://docs.google.com/document/d/1Cc2qf6ntFerD5f8Uhw_gt3DbD_pfvlp1/edit?usp=sharing&oid=105930359243549618573&rtpof=true&sd=true

